

Amina Pehlić, asistent

KROZ PRIZMU LINGVISTIČKOG ZNAKA

Sažetak

U radu se, ukratko, daju neke napomene o znaku uopće, da bi se kroz De Saussureovo tumačenje lingvističkog znaka, prije svega kroz vezu pojma i akustičke slike, skrenula pažnja na značaj jezika, i, dalje, znakovitim se prepoznali određeni ajeti iz Kur'ana.

Pojam i akustička slika, kao entiteti lingvističkog znaka međusobno su nedjeljivi. Veza između njih je automatska – uz odgovarajuće označeno automatski se javlja odgovarajuća oznaka (i obrnuto). Procesi povezivanja pojmova i akustičkih slika, i dalje, dovođenje u vezu znakova, procesi su mišljenja. Jezik i mišljenje su u neodvojivoj vezi, ostvaruju se u jedinstvu.

U kontekstu znaka mogu se čitati kur'anski ajeti koji govore da je Adem, a.s., bio poučen nazivima stvari – nakon što je poznavao nazive, mogao je dovoditi u vezu pojmove (svoje predstave o tim stvarima) i akustičke slike, na taj način ih identificirati i koristiti se procesima mišljenja.

Ključne riječi: znak, lingvistički znak, pojam, akustička slika, mišljenje

Pojam znaka uopće i njegovo proučavanje

Pojam znaka je veoma širok – znakom se može nazvati svaki predmet (objekt) koji predstavlja zamjenu za neki drugi predmet.¹ Ako malo razmislimo šta sve čitamo kao znak, zaključit ćemo da znakovi mogu biti različiti: vizuelni, auditivni ili taktilni (kao što su, npr., tetovaža na tijelu, plač, tapšanje po ramenu i sl.),

¹ Više o znakovima i znakovnim sistemima vidjeti u: Giro (1975)

kao i – da znak jeste znak samo ako nešto znači; a da bi nam prenio neko značenje, uvjet je da ga prepoznamo kao takvog.

S druge strane, interesantno je da „kao ljudska bića, mi možemo odlučiti da ne jedemo ili ne pijemo, da ne pričamo ili komuniciramo, ili možda čak i da ne živimo, ali sve dok ipak živimo, ne možemo izabrati da ne prenosimo 'značenje' svijetu koji nas okružuje“. (Prema: Katnić-Bakaršić, 2001: 24)

Proučavanjem znakova i znakovnih sistema bavi se semiotika (semiologija). Još je Ferdinand de Saussure anticipirao razvoj ove nauke: „Može se, dakle, zamisliti jedna nauka koja bi ispitala život znakova u društvenom životu; ona bi bila deo društvene, pa, prema tome, i opšte psihologije; mi ćemo tu nauku nazvati semiologijom (od grčkog *sēmeion*, 'znak'). Ona bi nas učila šta su znaci, koji zakoni njima upravljaju. (...) Lingvistika je samo dio te opće nauke; zakoni što će ih semiologija otkriti moći se se primjenjivati i na lingvistiku, koja će tako biti uključena u jednu sasvim određenu oblast u skupu ljudskih činjenica.“ (De Saussure, 1977:75-76)

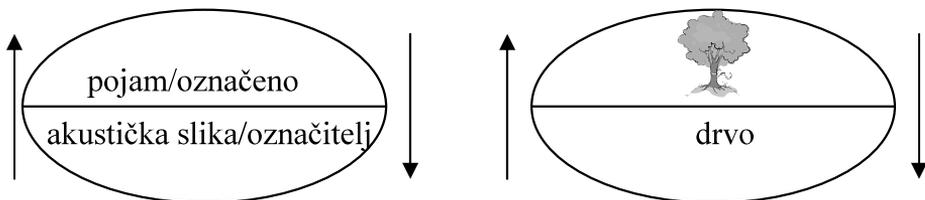
Semiotika se počela razvijati početkom XX st., mada su različita mišljenja o njenom statusu. Neki smatraju da semiotika nije dostigla nivo samostalne naučne discipline, da je samo nadgradnja ostalim naukama. S druge strane, njenim se začetnicima smatraju američki filozofi Čarls Peirce i Čarls Morris. C. Peirce je sve znakove podijelio na tri grupe, i to:

- *Ikone* – Odlikuju se sličnošću sa onim što označavaju, tj. sličnošću između znaka i predmeta (npr. slike, onomatopeje, dijagrami i sl.);
- *Indeksi* – Nisu rezultat čovjekovog djelovanja, nastaju prirodnim putem, a mi ih samo tumačimo; Odlikuju se stvarnom vezom sa onim što označavaju, a koja je najčešće uzročno-posljedična (npr. temperatura je znak bolesti, dim je znak vatre, tragovi u snijegu su znak da je neko prošao putem);
- *Znakovi u užem smislu* – Karakterizira ih nemotiviranost (arbitrarnost), tj. rezultat su konvencije. Pored ostalih

(matematički znakovi, semaforški znakovi...), ovdje se ubrajaju i znakovi prirodnog jezika, lingvistički znakovi. (Katnić-Bakaršić, 2001: 24-26)

Lingvistički znak

Lingvistički znak De Saussure je definirao kao jedinstvo (kombinaciju) *pojma* i *akustičke slike*, odnosno *označenog* i *označitelja*².

Pojam (označeno) je predstava o nekoj stvari, a akustička slika (oznaka) je predstava o glasovnom ostvarenju imena. Akustička slika nije materijalan zvuk, već psihički otisak tog zvuka u našoj svijesti (ona se javlja iako glasove, riječi ne izgovaramo naglas), pa je psihičke prirode, kao i pojam.

Pojam i akustička slika su međusobno nedjeljivi (De Saussure ih poredi sa gornjom i donjom površinom lista papira).

Veza između njih je *automatska* – uz odgovarajuće označeno automatski se javlja odgovarajuća oznaka (i obrnuto) – ako pročitamo riječ *drvo* nećemo znati “o čemu se radi” dok ne dozovemo u sjećanje predstavu o drvetu, tj. da bismo u svijesti imali jasnu sliku “na šta se misli” moramo povezati akustičku sliku i pojam.

Također, Ferdinand de Saussure je ukazao na dvije bitne odlike lingvističkog znaka:

² Vidi: De Saussure (1977:133-135); U lingvistici se, dakle, lingvističkim znakom smatraju jezičke jedinice koje imaju dva entiteta – označitelj i označeno (takvi su, npr., morfemi, riječi i sl., dok, npr. fonemi nisu znakovi jer nemaju označeno, iako imaju označitelj).

a) lingvistički znak je *arbitraran* (proizvoljan) – *nemotiviran*, *konvencionalan*

Arbitraran je jer ne postoji neka prirodna veza između označenog i označitelja, nešto što bi uvjetovalo da određeni označitelj bude vezan za određeno označeno (npr. da riječ *drvo* mora označava baš drvo – stablo, tj. moglo je, isto tako, označavati i nešto drugo). Dokaz za to je postojanje različitih jezika – da je ta veza uvjetovana, ne bi postojali različiti nazivi za istu stvar u različitim jezicima.³

Lingvistički znak je konvencionalan ali i obavezan, tj. kad je jednom konvencionalno uspostavljena veza, ona postaje obavezna – ne možemo proizvoljno mijenjati značenja riječi.

Pitanje motiviranosti jezičkog znaka zaokupljalo je još grčke filozofe i dijelilo ih na analogiste (smatrali su da postoji prirodna veza između označitelja i označenog) i anomaliste (tvrdili suprotno).⁴

b) lingvistički znak ima *linearan* karakter označitelja

Linearan, tj. jednodimenzionalno se ostvaruje u vremenu ili prostoru – znakovi i njihovi dijelovi su poredani sukcesivno (d – r – v – o).

Ono što je posebno značajno u ovom tumačenju lingvističkog znaka i što navodi na razmišljanje jeste De Saussureovo uviđanje, gore spomenute, veze između pojma i akustičke slike. Ova veza, koja je, kako je rečeno, automatskog karaktera, od velikog je značaja za naše poimanje stvarnosti – njome identificiramo ono što vidimo.

Da bismo izdvojili jedan predmet u mislima, ako posmatramo grupu predmeta, i usmjerili misli u određenom pravcu, moramo povezati pojam o tom predmetu i njegovu akustičku sliku, znači identificirati ga. Da nema identifikacije na ovaj način, mi bismo gledali u predmete oko sebe, a ne bismo znali šta vidimo. Bili bismo izgubljeni u ovom svijetu, koji bi nam izgledao poput neke

³ Ovdje se izdvajaju onomatopeje kao motivirane riječi (buć, bum, fiju...), zatim polusloženice i složenice, kod kojih postoji naknadna motiviranost.

⁴ Po nekim mišljenjima riječi su u početku bile motivirane, ali se kasnije ta motiviranost, odnosno veza između označenog i označitelja izgubila.

nedefiniranosti, u kojoj vidimo samo različitosti, poput nepravilnih oblika na platnu.

Ovi procesi povezivanja pojmova i akustičkih slika, i dalje, dovode u vezu znakova, ustvari, procesi su mišljenja. Pa možemo reći da bez jezika (koji nam omogućava pojavu akustičkih slika) ne bi bilo ni mišljenja. Jezik i mišljenje su, dakle, u neodvojivoj vezi, ostvaruju se u jedinstvu.

Naime, čovjeku su ostavljene velike mogućnosti nakon što mu je jezik darovan, mogućnosti koje naš um samo pokušava sagledati, ili, drugačije rečeno – naša predstava o uskraćenosti za ovaj dar, vjerovatno, nije ni blizu stvarnim posljedicama.

U ovom kontekstu – kao znak – možemo vidjeti sljedeće ajete iz Kur'ana:

A kada Gospodar tvoj reče melekima: „Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!“ – oni rekoše: „Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv proljevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo.“ On reče: „Ja znam ono što vi ne znate.“

I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekima i reče: „Kažite Mi nazive njihove ako istinu govorite!“

„Hvaljen nek si!“ – rekoše oni – „mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio; Ti si Sveznajući i Mudri“.

„O Ademe“, – reče On – „kaži im ti nazive njihove!“ I kad on kaza njihove nazive, Allah reče: „Zar vam nisam rekao da samo Ja znam tajne nebesa i Zemlje i da samo Ja znam ono što činite i ono što krijete!“⁵

Znakovito je da je Adem, a.s., bio poučen nazivima stvari, jer nakon što je poznao nazive, mogao je dovoditi u vezu pojmove (svoje predstave o tim stvarima) i akustičke slike, na taj način ih identificirati i koristiti se procesima mišljenja – pred njim su bile velike mogućnosti.

LITERATURA

De Saussure, Ferdinand (1977) *Opšta lingvistika*, Nolit, Beograd

⁵ Kur'an, 1412. po H.:6.

- Giro, Pjer (1975) *Semiologija*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka – Kovacec, August – Mihaljević, Milan –W. Halwachs, Dieter – Sornig, Karl – Penzinger, Christine – Schrodt (2001) *Uvod u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb
- Katnić-Bakaršić, Marina (2001) *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo
- Kur'an, preveo Besim Korkut (1412. po H.)
- Minović, Milivoje (1979) *Uvod u nauku o jeziku*, V izdanje, Svjetlost, Sarajevo
- Radovanović, Milorad (1986) *Sociolingvistika*, II izdanje, Književna zajednica Novog Sada: Dnevnik, Novi Sad

آمينة بھليتش

حول الرمز اللغوي

خلاصة البحث

ذكر الباحث بعض المعلومات عن الرموز عموماً ثم ركز على معنى الرمز (الحرف) اللغوي من خلال نظرية Saussur خاصة في العلاقة بين الحرف والصورة المعبر عنها وتطبيق ذلك على بعض الآيات القرآنية.

الاسم والصورة كمكونات الحروف متحدان ولا يمكن الفصل بينهما. العلاقة بينهما تلقائية حيث يظهر المسمى بذكر الاسم مباشرة والعكس كذلك. عملية ربط الاسماء بالصور ثم إيجاد الصلة بينهما وبين الحروف عملية فكرية. والفكر واللغة متصلان دائماً ويتحققان مع بعض.

وفي ضوء رموز الحروف نستطيع قراءة الآيات القرآنية الكريمة التي تتحدث عن آدم، عليه السلام، وأنه عُلِّمُ أسماء الأشياء كلها. بعدما عَلِمَ آدمُ الأسماء استطاع أن يربط بينها وبين صورها في الواقع واستخدامها في التفكير.

THROUGH THE PRISM OF LINGUISTIC SIGN

Summary

This paper shortly presents some observations on a sign in general in order to, through Saussure's definition of linguistic sign as a synthesis of signifiant and signifié, draw attention to the importance of language, and recognize semiotic nature of some Qur'an ayats.

Ideas and aconstic images like the units of linguistic sign are inseparable. Their relationship is automatic for they require each other. The processes af relating ideas and aconstic images and realting signs are the processes of thinking Language and mind form a unity.

Some Qur'an verses can be related to the issues of sign. In those verses it is said tha Adem, s.a.w.a, was taught the names of things. After he had learned the names, he could relate ideas and aconstic images. That way he could identify and use them in the processes of thinking.

Key words: sign, linguistic sign, notion, acoustic presentation, thinking